

SOCIAALECOLOGISCHE VEERKRACHT ALS KADER

WAT IS DE TOEGEVOEGDE WAARDE IN INTERNATIONALE SAMENWERKING?

PARADIGMA VAN DUURZAME ONTWIKKELING

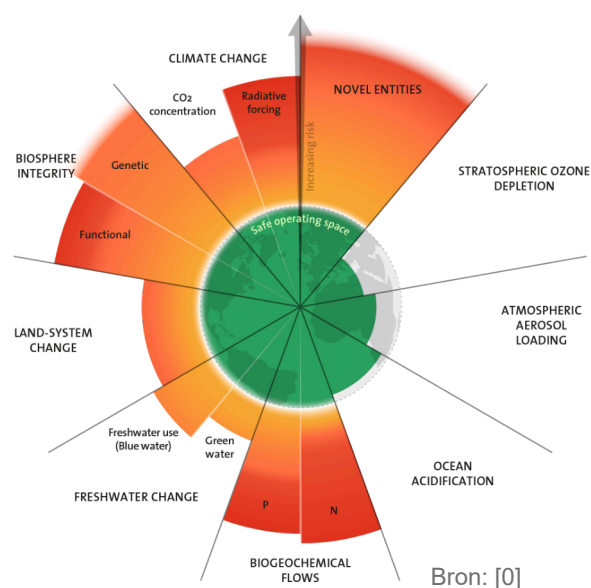
Duurzame ontwikkeling^[1] is momenteel het leidende paradigma in ontwikkelingssamenwerking, uitgewerkt in de Agenda 2030 en de Sustainable Development Goals (SDG's) van de VN. Deze reeks brede doelen is een politiek compromis, dat nog steeds vaak op een 'enge' manier wordt geïnterpreteerd en gebruikt, waarbij economische groei voorrang krijgt op sociale en ecologische behoeften.

Op die manier houden de SDG's vaak weinig rekening met complexe onderliggende oorzaken en drijfveren van niet-duurzaamheid en ongelijkheid en de (meestal niet-lineaire) sociale en ecologische risico's waarmee de wereld in toenemende mate wordt geconfronteerd, zoals door de klimaatverandering veroorzaakte crises (overstromingen, hittegolven, enz.), gewapende conflicten, pandemieën zoals COVID 19, enz.

Om deze (op elkaar inwerkende) risico's beter in kaart te brengen op wereldschaal, hebben wetenschappers 9 planetaire grenzen geïdentificeerd waarbinnen de mensheid zich kan blijven ontwikkelen en gedijen voor de komende generaties^[1]. In 2023 zijn al 7 van deze 9 grenzen overschreden^[2] (zie figuur).

Veel mensen op aarde hebben echter geen basistoegang tot voedsel, water, huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs, enz. Daarom zijn de planetaire grenzen gekoppeld aan sociale grenzen, waartussen een sociaal rechtvaardige en milieuveilige ruimte ligt waarin de mensheid kan gedijen, via het donut economisch model^[3]. Het model promoot een economie waarbij het menselijk welzijn verzekerd is binnen de draagkracht van de planeet.

Kortom, het huidige paradigma voor duurzame ontwikkeling schiet tekort in het aanpakken van deze mondiale risico's en hun gevolgen voor het sociaalecologische planetaire systeem. In plaats van een systeem dat het nastreven van economische groei accepteert ten koste van de planeet (incl. biodiversiteit, klimaat) en mensenrechten, hebben we een systeem nodig dat niet alleen binnen de planetaire grenzen opereert, maar ook actief de veerkracht van de planeet en haar bewoners vergroot.

Bron: [0]

Sociaalecologische veerkracht (SEV) biedt deze hoognodige holistische benadering, rekening houdend met de planetaire grenzen en sociale grondslagen, die in het bestaande ontwikkelingsparadigma kan worden opgenomen.

SEV is het vermogen om zich aan te passen of te transformeren bij veranderingen in sociaalecologische systemen (gekoppelde systemen van mensen en natuur), met name onverwachte veranderingen, op manieren die het menselijk welzijn blijven ondersteunen [4].

Veerkracht als concept wordt steeds populairder in een breed scala aan disciplines, van psychologie tot stedenbouw en ecologie. De praktijk van veerkracht richt zich in toenemende mate op ontwikkelingsvraagstukken in het Globale Zuiden, samen met een verschuiving van door experts geleide naar lokaal aangestuurde participatieve benaderingen [5].

SOCIAALECOLOGISCHE VEERKRACHT IN INTERNATIONALE SAMENWERKING

Het integreren van het denken over sociaalecologische veerkracht in internationale samenwerking kan strategische sturing bieden op organisatie- of projectniveau (d.w.z. streven naar veerkrachtige sociaalecologische systemen), maar ook operationele sturing in projectmanagement (bijv. door het gebruik van een 'veerkracht lens' in verschillende projectfasen, of door het ontwikkelen van veerkrachtindicatoren voor monitoring). Door SEV centraal te stellen in samenwerkingsprojecten wordt een meer holistisch begrip van de context mogelijk, wat op zijn beurt effectievere resultaten mogelijk maakt die bijdragen aan het versterken van de veerkracht van sociaalecologische systemen.

Bij 'klassieke' milieuanalyses wordt niet systematisch gekeken naar aanpassingen of transformaties van een systeem die nodig zijn om de stabiliteit van het milieu en het menselijk welzijn in de toekomst te blijven ondersteunen. Hoewel het milieu een integraal onderdeel is van SEV, en het verbeteren van het milieu zal bijdragen aan het versterken van veerkracht, gaat een SEV-aanpak verder dan een milieubeoordeling.

Hiervoor bestaan concrete benaderingen om bij te dragen aan de veerkracht van sociaalecologische systemen: bijv. agro-ecologie, op de natuur gebaseerde oplossingen, circulaire economische modellen, enz. [6]. Deze benaderingen gaan verder dan een 'statische' milieuanalyse en kijken naar de huidige toestand, druk en systemische gevolgen.

OPERATIONALISERING VAN SOCIAALECOLOGISCHE VEERKRACHT

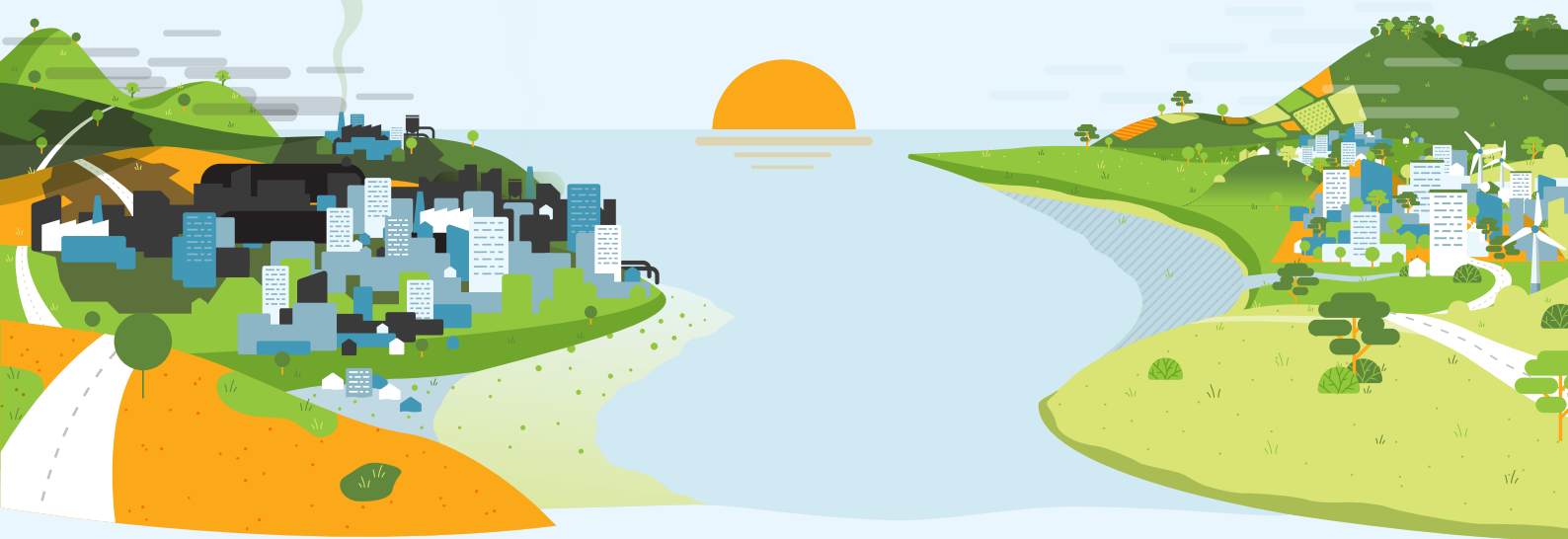
Er bestaat geen blauwdruk voor een SEV-aanpak met een voorgeschreven set criteria die in samenwerkingsprojecten moet worden gebruikt. Maar wat veel bestaande instrumenten en wetenschappelijke literatuur over SEV gemeen hebben, is het belang van een grondig begrip van het sociaalecologische systeem waarvan de veerkracht moet worden versterkt.

Daartoe zijn er 5 kernvragen [7]:

- 1 Toepassingsgebied (“veerkracht van wat?”)**
Het is belangrijk om de geografie van een systeem en zijn grenzen te definiëren (hoe groot is het?) en de belangrijkste sociale (bestuur, cohesie, diversiteit van actoren, gemeenschappen...), ecologische (ecosystemen, biodiversiteit...) en economische (diversiteit van inkomsten, hulpbronnen...) componenten.
- 2 Doel (“veerkracht met welk doel?”)**
Het is ook essentieel om duidelijk te zijn over welke sociale, ecologische en economische componenten zullen worden versterkt door veerkracht op te bouwen.
- 3 Doelgroep (“veerkracht voor wie?”)**
In lijn met de te bereiken doelen, moeten de mensen of groepen, inclusief hun omgeving, worden geïdentificeerd waarvan de veerkracht moet worden versterkt, wat inzicht vereist in waarom en hoe verschillende mensen en hun omgeving kwetsbaar zijn voor verschillende schokken en spanningen (risico's).
- 4 Verstoringen (“veerkracht tegen wat?”)**
Een fundamenteel onderdeel van het denken over veerkracht is het identificeren van schokken en spanningen (risico's) gekoppeld aan (onverwachte) schokken en spanningen in sociaalecologische systemen waarop je wilt reageren door veerkracht te versterken.
- 5 Aanpak (“veerkracht door wat?”)**
Ten slotte moet er een aanpak worden ontwikkeld die bepaalt hoe en welke capaciteiten moeten worden versterkt om te reageren op de geïdentificeerde schokken en spanningen (risico's).

Deze vragen kunnen worden toegepast op verschillende systemen om beter te begrijpen wat er gebeurt als we geen rekening houden met SEV in een ontwikkelingscontext, waardoor de toegevoegde waarde van een SEV-aanpak duidelijk wordt.

Laten we eens kijken naar enkele hypothetische voorbeelden van hoe een SEV-aanpak eruit zou kunnen zien.

STEDELIJK RIVIERSYSTEEM

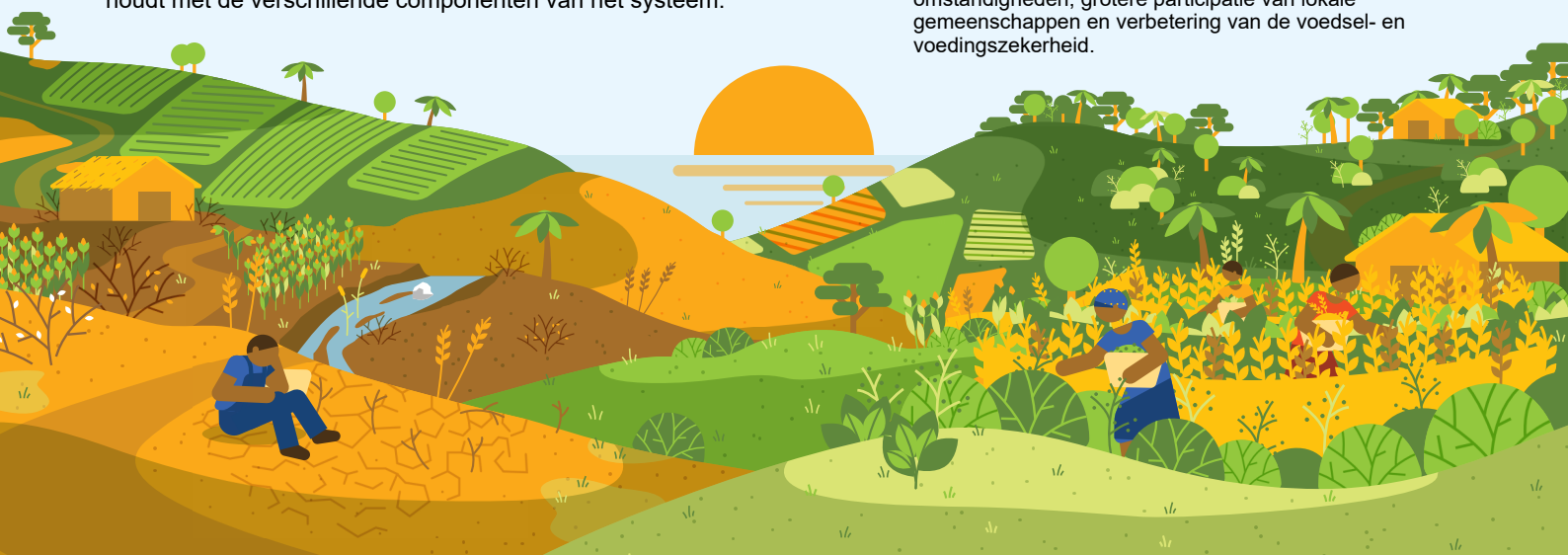
Laat ons denken aan een stedelijk riviersysteem, waar stedelijke gemeenschappen regelmatig te maken hebben met overstromingen terwijl ze geen toegang hebben tot schoon water en sanitaire basisvoorzieningen. Het installeren van een lokale waterkering, een drinkwatersysteem en enkele toiletten kan overstromingen en watervervuiling verminderen en de toegang tot water verbeteren. Toch zullen deze interventies alleen niet leiden tot een veerkrachtig sociaalecologisch systeem.

Door een SEV-benadering te kiezen, worden de verschillende onderdelen van het systeem zichtbaarder. Mensen in de stedelijke riviervallei profiteren van het systeem (bijv. water, energie, recreatie, lokale klimaatregulatie), maar lopen ook risico's door het systeem (bijv. overstromingen). Tegelijkertijd kunnen mensen verstoringen in het systeem veroorzaken (bijv. het verminderen van de infiltratie van water in de bodem, het lozen van onbehandeld afvalwater, het beschadigen van ecosystemen, het verminderen van de biodiversiteit, het verhogen van de opwarming van de stad). Gelukkig kunnen mensen ook oplossingen ontwikkelen om de SEV van het systeem te verbeteren door samen te werken met de natuur in stedelijke gebieden.

LANDBOUWSYSTEEM

Laat ons nu eens een landbouwsysteem van dichtbij bekijken. Stel dat de opbrengst van een boer jaar na jaar daalt omdat de bodem voedingsstoffen tekort komt. Een mogelijke oplossing zou kunnen zijn om meer kunstmest te gebruiken. Maar net als bij de waterpomp zijn meststoffen alleen geen oplossing op het niveau van het hele systeem en zullen ze op zichzelf niet leiden tot een hogere sociaalecologische veerkracht.

Net als een riviersysteem stelt een landbouwsysteem mensen in staat om er voordelen uit te halen (bv. voedsel, inkomen), maar het systeem stelt mensen ook bloot aan risico's (bv. mislukte oogsten door droogte). Een deel van dat risico kan verergerd worden door menselijk handelen (bv. geen bodembeschermingspraktijken). Gelukkig kunnen mensen ook innovatieve technieken ontwikkelen om de SEV van het systeem te verbeteren. Agro-ecologie is bijvoorbeeld een strategie die rekening houdt met de verschillende componenten van het systeem.

Toepassingsgebied? Een stedelijk gebied en zijn omgeving langs de rivier, gekenmerkt door interacties tussen mens en omgeving.

Doel? Ervoor zorgen dat stedelijke gemeenschappen beschermd zijn tegen overstromingen en toegang behouden tot water onder verschillende klimaat- en sociaaleconomische omstandigheden, met behoud van sociale gelijkheid, stabiele middelen van bestaan, biodiversiteit en welzijn op zowel menselijk als ecologisch niveau.

Doelgroep? Stadsbewoners en gemeenschappen stroomafwaarts van het stedelijk gebied.

Verstoringen? Overstromingen, met verlies van levens en schade (ecologisch en economisch) tot gevolg.

Aanpak? Werken met de natuur in een stedelijke context door middel van participatief rivierbeheer door het ondersteunen van sociale en ecologische diversiteit, educatie.

Toepassingsgebied? Landbouwgronden, sociale interacties, biodiversiteit, gemeenschappen en dorpen die ervan afhankelijk zijn.

Doel? Verbetering van de voedsel- en voedingszekerheid, functionele landbouwgronden, sociale gelijkheid, biodiversiteit, stabiele bestaansmiddelen, welzijnsresultaten op lange termijn.

Doelgroep? Gemeenschappen die afhankelijk zijn van landbouwopbrengsten (boeren, consumenten van geproduceerd voedsel, ...).

Verstoringen? Droogte, plagen, ziekten, overstromingen.

Aanpak? Erkenning van de planetaire grenzen van het systeem op lokale schaal door middel van agro-ecologie door het bevorderen van duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en het behoud van biodiversiteit, betere aanpassing aan lokale omstandigheden, grotere participatie van lokale gemeenschappen en verbetering van de voedsel- en voedingszekerheid.

SECORES is het Belgisch Netwerk voor Sociaalecologische Veerkracht dat in 2022 werd opgericht door BOS+, CEBioS, Join For Water, Uni4Coop, Via Don Bosco en WWF, met als doel sociaalecologische veerkracht (SEV) te integreren in de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

Concreet streeft SECORES naar:

- het verbeteren van de kennis over SEV via leren en uitwisselen;
- SER hoger op de politieke agenda te zetten via belangenbehartiging en dialoog;
- synergiën inzake SEV tussen belanghebbende actoren te stimuleren

Meer informatie op: <https://secores.org/>

SECORES staat open voor nieuwe leden! Neem contact met ons op: info@secores.org

NOTE

Dit document is opgesteld door de SECORES-leden, maar weerspiegelt niet noodzakelijkerwijs het standpunt van elk lid. De nota is opgesteld in een poging om gezamenlijk een beter begrip van de toegevoegde waarde van SEV te bekomen in internationale samenwerking. Desalniettemin zijn de debatten (binnen SECORES en daarbuiten) nog steeds gaande, met name over de verbanden tussen SEV en de SDG's.

Referenties

[0] Azote for Stockholm Resilience Centre, Stockholm University. Based on Richardson et al. 2023, Steffen et al. 2015, and Rockström et al. 2009.

[1] Rockström, J., W. Steffen, K. Noone, Å. Persson, et.al. 2009. Planetary boundaries:exploring the safe operating space for humanity. Ecology and Society 14(2): 32

[2] <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

[3] <https://www.stockholmresilience.org/research/research-videos/2018-09-24-doughnut-economics-economics-for-a-changing-planet.html>,

[4] Folke, C. (2016). Resilience (Republished). Ecology and Society, 21(4). <http://www.jstor.org/stable/26269990>

[5] Enfors-Kautsky, E., Järnberg, L., Quinlan, A., & Ryan, P. (2021). Wayfinder: a new generation of resilience practice. Ecology and Society, 26(2). <https://www.ecologyandsociety.org/vol26/iss2/art39/>

[6] Rockstrom & Gaffney, 2021, 'Breaking boundaries - The Science of our Planet', Dorling Kindersley Limited;

[7] Levine, E., Vaughan, E., & Nicholson, D. (2017). Strategic Resilience Assessment Guidelines. Portland.